

Per Bruun Brockhoff

DTU Compute, Statistik og Dataanalyse
Bygning 324, Rum 220
Danmarks Tekniske Universitet
2800 Lyngby – Danmark
e-mail: perbb@dtu.dk

Stokastisk variabel

En stokastisk variabel (random variable) repræsenterer udfaldet af et eksperiment der endnu ikke er udført

- Et terningekast
- Antallet af seksere i 10 terningekast
- km/l for en bil
- Måling af sukkerniveau i blodprøve
- ...

Oversigt

- 1 Stokastisk variabel
- 2 Tæthedsfunktion
- 3 Fordelingsfunktion
- 4 Konkrete Statistiske fordelinger
 - Binomial fordelingen
 - Eksempel 1
 - Hypergeometrisk fordeling
 - Eksempel 2
 - Poissonfordelingen
 - Eksempel 3
 - Fordelinger i R
- 5 Middelværdi og varians
 - Middelværdi og varians for kendte diskrete fordelinger

Diskret eller kontinuert

- Vi skelner mellem diskret og kontinuert
- Diskret kan tælles:
 - Hvor mange der bruger briller herinde
 - Antal mange flyvere letter den næste time
- Kontinuert:
 - Vindmåling
 - Tiden det tog at komme til DTU

I dag er det diskret næste uge er det kontinuert.

Stokastisk variabel

Før eksperimentet er udført stokastisk variabel høves

$$X \text{ (eller } X_1, \dots, X_n)$$

noteret med stort bogstav.

Så udføres eksperimentet, og vi har da en *realisation* eller *observation*

$$x \text{ (eller } x_1, \dots, x_n)$$

noteret med småt bogstav.

Simuler et terningekast

Vælg et tal fra (1, 2, 3, 4, 5, 6) med lige sandsynlighed for hvert udfald

Diskrete fordelinger

- Selve konceptet er simpelthen at beskrive eksperimentet før det er udført
- Hvad kan vi gøre når vi endnu ikke kender udfaldet!?
- Løsning: brug en tæthedsfunktion

Tæthedsfunktion

En stokastisk variabel har en *tæthedsfunktion* (probability density function (pdf))

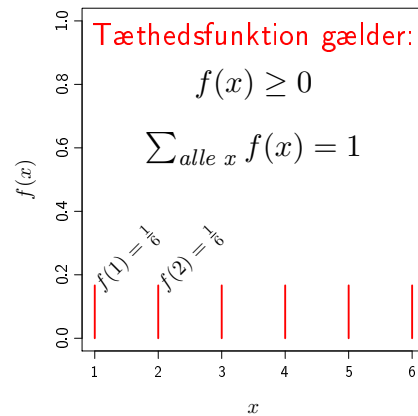
Definition

$$f(x) = P(X = x)$$

Sandsynligheden for at X bliver udfaldet x når eksperimentet udføres

Tæthedsfunktion

En fair ternings tæthedsfunktion



DTU Compute
Institut for Matematik og Computer Science

Simulate n rolls with a fair dice

```
## Antal simulerede realiseringer
n <- 30

## Træk uafhængigt fra mængden {1,2,3,4,5,6} med ens sandsynlighed
xFair <- sample(1:6, size=n, replace=TRUE)

## Tæl antallet af hvert udfald
table(xFair)

## Plot den empiriske tæthedsfunktion (pdf)
plot(table(xFair)/n, ylim=c(0,1), lwd=10, xlab="x", ylab="f(x)")

## Tilføj den rigtige tæthedsfunktion til plottet
lines(rep(1/6,6), type="h", lwd=3, col="red")

## legend
legend("topright", c("Empirical pdf", "pdf"), lty=1, col=c(1,2), lwd=c(5,2))
```

DTU Compute
Institut for Matematik og Computer Science

Stikprøve

Hvis vi kun har en observation kan vi da se fordelingen? Nej men hvis vi har n observationer, så har vi en *stikprøve* (a sample)

$$\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

og da kan vi begynde at "se" fordelingen.

DTU Compute
Institut for Matematik og Computer Science

En unfair ternings tæthedsfunktion

DTU Compute
Institut for Matematik og Computer Science

Simuler n kast med en ikke-fair terning

```
## Antal simulerede realiseringer
n <- 30

## Træk uafhængigt fra mængden (1,2,3,4,5,6) med højere
## sandsynlighed for en sekser
xUnfair <- sample(1:6, size=n, replace=TRUE, prob=c(rep(1/7,5),2/7))

## Plot den empiriske tæthedsfunktion
plot(table(xUnfair)/n, lwd=10, ylim=c(0,1), xlab="x", ylab="Density")

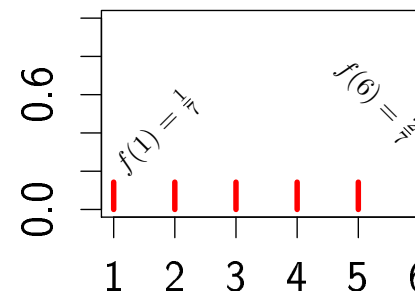
## Tilføj den rigtige tæthedsfunktion
lines(c(rep(1/7,5),2/7), lwd=4, type="h", col=2)

## En legend
legend("topright", c("Empirical pdf","pdf"), lty=1, col=c(1,2), lwd=c(5,2))
```

Nogle spørgsmål

Find nogle sandsynligheder for X^{unFair} :

- Sandsynligheden for at få en firer?
- Sandsynligheden for at få en femmer eller en sekser?
- Sandsynligheden for at få mindre end tre?



Fordelingsfunktion (distribution function eller cumulative density function (cdf))

Definition

Fordelingsfunktionen (cdf) er tæthedsfunktionen akkumuleret

$$F(x) = P(X \leq x) = \sum_{j \text{ hvor } x_j \leq x} f(x_j)$$

Fair terning eksempel

Lad X repræsentere et kast med en fair terning
Udregn sandsynligheden for at få udfald under 3:

$$\begin{aligned} P(X < 3) &= P(X \leq 2) \\ &= F(2) \text{ fordelingsfunktionen} \\ &= P(X = 1) + P(X = 2) \\ &= f(1) + f(2) \text{ tæthedsfunktionen} \\ &= \frac{1}{6} + \frac{1}{6} = \frac{1}{3} \end{aligned}$$

Fair terning eksempel

Udregn sandsynligheden for at få udfald over eller lig 3:

$$\begin{aligned} P(X \geq 3) &= 1 - P(X \leq 2) \\ &= 1 - F(2) \text{ fordelingsfunktionen} \\ &= 1 - \frac{1}{3} = \frac{2}{3} \end{aligned}$$

- Et eksperiment med to udfald (succes eller ikke-succes) gentages
- X er antal succeser efter n gentagelser
- Så følger X binomial fordelingen

$$X \sim B(n, p)$$

- n antal gentagelser
- p sandsynligheden for succes i hver gentagelse

Konkrete Statistiske fordelinger

- Der findes en række statistiske fordelinger, som kan bruges til at beskrive og analysere forskellige problemstillinger med
- I dag er det diskrete fordelinger:
 - Binomial fordelingen
 - Den hypergeometriske fordeling
 - Poisson fordelingen

Binomial fordelings tæthedsfunktion giver sandsynligheden for x antal succeser

$$f(x; n, p) = P(X = x) = \binom{n}{x} p^x (1 - p)^{n-x}$$

Binomial fordeling eksempel

```
## Sandsynlighed for succes
p <- 0.1
## Antal gentagelser af succes og ikke-succes eksperimentet
nRepeat <- 30
## Simuler Bernoulli eksperiment nRepeat gange
tmp <- sample(c(0,1), size=nRepeat, prob=c(1-p,p), replace=TRUE)
## x er nu
sum(tmp)

## Lav tilsvarende med funktion til simulering af binomial fordeling
rbinom(1, size=30, prob=p)

#####
## Fair terning eksempel

## Antal simulerede realiseringer
n <- 30
## Træk uafhængigt fra mængden (1,2,3,4,5,6) med ens sandsynlighed
xFair <- sample(1:6, size=n, replace=TRUE)
## Tæl sammen for mange seksere
sum(xFair == 6)

## Lav tilsvarende med rbinom()
rbinom(n=1, size=30, prob=1/6)
```

Eksempel 1

I et kundecenter i et telefonselskab søger man at forbedre kundetilfredsheden. Især er det vigtigt, at når der indrapporteres en fejl, bliver fejlen udbedret i løbet af samme dag.

Antag at sandsynligheden for at en fejl bliver udbedret i løbet af samme dag er 0.7.

I løbet af en dag indrapporteres 6 fejl. Hvad er sandsynligheden for at samtlige fejl udbedres?

- **Step 1)** Hvad skal repræsenteres: X er antal udbedrede fejl
- **Step 2)** Hvilken fordeling: X følger binomial fordelingen
- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X = x) = f(x; n, p)$
 $P(X = 6) = f(6; n, p)$
- **Step 4)**
 - Hvad er antal trækninger? $n = 6$
 - Hvad er succes-sandsynligheden? $p = 0.7$

Eksempel 1

Hvad er sandsynligheden for at 2 eller færre fejl bliver udbedret samme dag?

- **Step 1)** Hvad skal repræsenteres: X er antal udbedrede fejl
- **Step 2)** Hvilken fordeling: X følger binomial fordelingen
- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X = ?) P(X \leq 2) = F(2; n, p)$
- **Step 4)**
 - Hvad er antal trækninger? $n = 6$
 - Hvad er succes-sandsynligheden? $p = 0.7$

Hypergeometrisk fordeling

- X er igen antal succeser, men nu er det *uden tilbagelægning ved gentagelsen*
- X følger da den hypergeometriske fordeling

$$X \sim H(n, a, N)$$

- n er antallet af trækninger
- a er antallet af succeser i populationen
- N elementer store population

Hypergeometrisk fordeling

- Sandsynligheden for at få x succeser er

$$f(x; n, a, N) = P(X = x) = \frac{\binom{a}{x} \binom{N-a}{n-x}}{\binom{N}{n}}$$

- n er antallet af trækninger
- a er antallet af succeser i populationen
- N elementer stor population
- i R, e.g. function dhyper:
 - k svarer til n
 - n svarer til $N - a$
 - m svarer til a

Binomial vs. hypergeometrisk

- Binomial fordelingen anvendes også for at analysere stikprøver med tilbagelægning (Tænk på en terningekast)
- Når man vil analysere stikprøver uden tilbagelægning anvendes den hypergeometriske fordeling (Tænk på træk fra en hat)

Eksempel 2

I en forsendelse af 10 hard disks har 2 mindre skrammer.

Hvis der udtages en tilfældig stikprøve på 3 hard disks, hvad er sandsynligheden for at mindst en af dem har skrammer?

- **Step 1)** Hvad skal repræsenteres: X er antal med skrammer
- **Step 2)** Hvilken fordeling: X følger den hypergeometriske fordeling
- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed:
 $P(X \geq 1) = 1 - P(X = 0) = 1 - f(0; n, a, N)$
- **Step 4)**
 - Hvad er antal trækninger? $n = 3$
 - Hvor mange succeser er der? $a = 2$
 - Hvor mange er der i alt? $N = 10$

Poissonfordelingen

- Poisson fordelingen anvendes ofte som en fordeling (model) for tællel, hvor der ikke er nogen naturlig øvre grænse
- Poisson fordelingen karakteriseres ved en intensitet, dvs. på formen antal/enhed
- Parameteren λ angiver intensiteten
- Typisk hændelser per tidsinterval
- Intervallerne mellem hændelserne er uafhængige, dvs. processen er hukommelsesløs

Poissonfordelingen

X følger Poisson fordelingen

- $X \sim P(\lambda)$
- Tæthedsfunktion:

$$f(x) = P(X = x) = \frac{\lambda^x}{x!} e^{-\lambda}$$

Eksempel 3.2

Det antages, at der i gennemsnit bliver indlagt 0.3 patienter pr. dag på københavnske hospitaler som følge af luftforurening.

Hvad er sandsynligheden for at der på en vilkårlig dag bliver indlagt præcis 2 patienter?

- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X = 2)$

Eksempel 3.1

Det antages, at der i gennemsnit bliver indlagt 0.3 patienter pr. dag på københavnske hospitaler som følge af luftforurening.

Hvad er sandsynligheden for at der på en vilkårlig dag bliver indlagt højst 2 patienter som følge af luftforurening?

- **Step 1)** Hvad skal repræsenteres: X er antal patienter pr. dag
- **Step 2)** Hvilken fordeling: X følger Poisson fordelingen
- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X \leq 2)$
- **Step 4)** Hvad er raten: $\lambda = 0.3$ patienter per dag

Eksempel 3.3

Det antages, at der i gennemsnit bliver indlagt 0.3 patienter pr. dag på københavnske hospitaler som følge af luftforurening.

Hvad er sandsynligheden for at der på en vilkårlig dag bliver indlagt mindst 2 patienter?

- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X \geq 2) = 1 - P(X \leq 1)$

Eksempel 3.4

Hvad er sandsynligheden for at der i en periode på 3 dage bliver indlagt præcis 1 patient?

- **Step 1)** Hvad skal repræsenteres:
 - Fra X antal per dag
 - Til $X^{3\text{dage}}$ som er *patienter per 3 dage*
- **Step 2)** Hvilken fordeling følger $X^{3\text{dage}}$: Poisson fordelingen
- **Step 3)** Hvilken sandsynlighed: $P(X^{3\text{dage}} = 1)$
- **Step 4)** Skaler raten
 - Fra $\lambda = 0.3$ patienter/dag til $\lambda_{3\text{dage}} = 0.9$ patienter/3dage

Middelværdi (mean) og forventningsværdi (expectation)

Stokastisk variabels middelværdi

$$\mu = E(X) = \sum_{\text{alle } x} x f(x)$$

- Det "rigtige gennemsnit"
- Fortæller hvor "midten" af X er

R	Betegnelse
binom	Binomial
hyper	hypergeometrisk
pois	poisson

- d Tæthedsfunktion $f(x)$ (probability density function).
- p Fordelingsfunktion $F(x)$ (cumulative distribution function).
- r Tilfældige tal fra den anførte fordeling. (Forelæsning 10)
- q Fraktil (quantile) i fordeling.

Husk at hjælp til funktion mm. fåes ved at sætte '?' foran navnet.

Eksempel binomial fordelt: $P(X \leq 5) = F(5; 10, 0.6)$

```
pbinom(q=5, size=10, prob=0.6)
## Få hjælpen med
?pbinom
```

Middelværdi eksempel

Middelværdi af en terning

$$\begin{aligned} \mu = E(X) &= \\ &= 1 \cdot \frac{1}{6} + 2 \cdot \frac{1}{6} + 3 \cdot \frac{1}{6} + 4 \cdot \frac{1}{6} + 5 \cdot \frac{1}{6} + 6 \cdot \frac{1}{6} \\ &= 3.5 \end{aligned}$$

```
## Antal simulerede realiseringer
n <- 30
## Træk uafhængigt fra mængden (1,2,3,4,5,6) med ens sandsynlighed
xFair <- sample(1:6, size=n, replace=TRUE)

## Udregn empirisk middelværdi (sample mean, læg mærke til
## i R hedder funktionen 'mean')
mean(xFair)
```

Varians

Definition

$$\sigma^2 = \text{Var}(X) = \sum_{\text{alle } x} (x - \mu)^2 f(x)$$

- Et mål for spredningen
- Den "rigtige spredning" af X (modsat empirisk varians (sample variance))

Jo flere observationer, jo tættere kommer man på den rigtige middelværdi

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \hat{\mu} = \mu$$

- Prøv det i R

Varians eksempel

Varians af terningekast

$$\begin{aligned} \sigma^2 &= E[(X - \mu)^2] = \\ &= (1 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} + (2 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} + (3 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} \\ &\quad + (4 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} + (5 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} + (6 - 3.5)^2 \cdot \frac{1}{6} \\ &\approx 2.92 \end{aligned}$$

Varians eksempel

```
## Antal simulerede realiseringer
n <- 30
## Træk uafhængigt fra mængden (1,2,3,4,5,6) med ens sandsynlighed
xFair <- sample(1:6, size=n, replace=TRUE)

## Udregn empirisk varians (sample variance, læg mærke til
## i R hedder funktionen 'var')
var(xFair)
```

Middelværdi og varians for kendte diskrete fordelinger

Den hypergeometriske fordeling:

- Middelværdi:

$$\mu = n \cdot \frac{a}{N}$$

- Varians:

$$\sigma^2 = \frac{na \cdot (N-a) \cdot (N-n)}{N^2 \cdot (N-1)}$$

Middelværdi og varians for kendte diskrete fordelinger

Binomial fordelingen:

- Middelværdi:

$$\mu = n \cdot p$$

- Varians:

$$\sigma^2 = n \cdot p \cdot (1 - p)$$

Middelværdi og varians for kendte fordelinger

Poisson fordelingen:

- Middelværdi:

$$\mu = \lambda$$

- Varians:

$$\sigma^2 = \lambda$$

Terninge eksempel, se forskel på empirisk middelværdi og middelværdi

```
## Gentag 10 gange: Tæl sammen for mange seksere på 30 slag
antalSeksere <- rbinom(n=10, size=30, prob=1/6)

## Endelig kan vi se på empirisk middelværdi (sample mean)
mean(rbinom(n=10, size=30, prob=1/6))
## Den (rigtige) middelværdi (mean)
n * 1/6
```

Oversigt

- 1 Stokastisk variabel
- 2 Tæthedsfunktion
- 3 Fordelingsfunktion
- 4 Konkrete Statistiske fordelinger
 - Binomial fordelingen
 - Eksempel 1
 - Hypergeometrisk fordeling
 - Eksempel 2
 - Poissonfordelingen
 - Eksempel 3
 - Fordelinger i R
- 5 Middelværdi og varians
 - Middelværdi og varians for kendte diskrete fordelinger